

"תהליך השלום" וההרתעה הגרעינית של ישראל

לואי רנה ברס

והתועלת של כל אחת מהחלופות.⁵ אם העלות הצפויה של הנחתת מהלומה ראשונה תיראה גדולה יותר מהתועלת, האויב הזה יירתע. אבל אם הוא יאמין שהתועלת הצפויה תעלה על העלות הצפויה, ההרתעה תישל. ישראל עלולה לעמוד אפוא בפני התקפת אויב שתונחת עליה כ"רעם ביום בהיר", או שתהיה תוצאה (צפויה או בלתי צפויה) של הסלמת משבר.

המשימה הדחופה המוטלת אפוא על ישראל (אם כי בשום פנים אין זו המשימה היחידה, כפי שנראה בהמשך), היא לחזק את ההרתעה הגרעינית שלה, כדי שכל מדינת אויב תגיע תמיד למסקנה שהנחתת מהלומה ראשונה על המדינה היהודית לא תהיה מהלך רציונלי. פירוש הדבר הוא, כמובן, שיש לנקוט אמצעים כדי לשכנע את האויב שהעלות של מהלומה כזאת תעלה תמיד על תועלתה. לשם כך חייבת ישראל לשכנע תוקפים-בכוח שיש לה גם הנכונות וגם היכולת להגיב בנשק גרעיני. אם אויב השוקל התקפה על ישראל לא יהיה משוכנע באחד המרכיבים החיוניים הללו של הרתעה גרעינית, או בשניהם, ייתכן מאוד שיחליט להלום ראשון, בהתאם לערך או לתועלת המסוימים שהוא מייחס לתוצאות האפשריות של התקפה כזאת.

אנו מתחילים לראות אפוא את הסכנות הכרוכות בתלותה של ישראל בהרתעה גרעינית. אשר לכוננות: גם אם תהיה ירושלים מוכנה להגיב על התקפות מסוימות בנשק גרעיני, העובדה שהאויב אינו יודע על הנכונות הזאת עלולה להניע אותו לתקוף. תפיסה מוטעית ו/או מידע מוטעה עלולים לשחק את ההרתעה הגרעינית. כן אין להוציא מכלל אפשרות שירושלים לא תרצה כלל להגיב,⁶ ושמקבלי החלטות אצל האויב העריכו את העובדה הזאת בצורה נכונה. במקרה זה ההרתעה הגרעינית של ישראל תשחק לא בגלל "אותות מבולבלים", אלא בגלל אותות שלא עוותו כהלכה.

אשר ליכולת: גם אם יהיה לירושלים מאגר ניכר של נשק גרעיני, חיוני שהאויב יאמין שהנשק הזה שמיש ותקין.

מ אמר זה יתמקד בצורך בהרתעה גרעינית מצד ישראל בהקשר האזורי הנוכחי, ובצורך שיש לישראל להרחיק לכת מעבר להרתעה כזאת, על מנת ליצור את התנאים הדרושים לביטחון לאומי.

מכיוון שהרתעה גרעינית אינה יכולה למלא את תפקידה בהצלחה בכל רמות האיום האפשריות, יש צורך לפתח גם צורות אחרות של הרתעה ולהשתמש בהן.

כן תועלה הטענה כי מה שקרוי "תהליך השלום" פוגע בצורה חמורה בצורכי הביטחון של ישראל (מפני שהוא פוגע בכל הצורות של מירוב הביטחון), ואם תהליך זה יימשך, הוא יגדיל את הסיכון הכולל של התקפות טילים חמושים בנשק לא-קונוונציונלי.

ולבסוף, כהקדמה, ברצוני לומר מיד שלישראל אין כל אופציות ביטחוניות עדיפות, שהישרדותה של מדינת היהודים בעייתית מעצם טבעה, שהבעייתיות מחמירה מדי יום, ושהאפשרות היחידה העומדת בפניה היא לבחור את האפשרויות הפחות מועדפות מכלול.

זוהי אפוא המשימה שנטלת על עצמי: להצביע על האפשרויות הפחות מועדפות העומדות לרשות ישראל על סף שנת 2000.

ידידי ישראל נוטים כיום להניח, כשגרה,¹ שהביטחון הבסיסי של ישראל מפני התקפות טילים של האויב² מובטח על-ידי הרתעה גרעינית. הבעיה בהנחה זו היא, שאסטרטגיית הרתעה מסוג זה מותנית בתנאים ובתפיסות מורכבים ורבים. עצם העובדה שבידי ירושלים מצוי נשק גרעיני,³ גם אם היא תודה בו,⁴ לעולם לא תוכל להעניק ביטחון אמיתי.

יש להניח שאויב רציונלי של ישראל יחליט להנחית מהלומה ראשונה או יימנע ממנה, על סמך השוואת העלות

פרופ' לואי רנה ברס מלמד משפט בינלאומי ומדע המדינה באוניברסיטת פרדיו, אינדיאנה, ארצות-הברית. תחומי התמחותו הם מלחמה ואסטרטגיה גרעינית. לר"ב הוא חבר מערכת **נתיב** ופרסם מאמרים רבים בחוברות קודמות.

¹ אחרי מלחמת המפרץ, הנחה זו נעשתה בעיני תית הרבה יותר בכל הנוגע לביטחון מפני התקפות קונוונציונליות "קטנות". מאחר שאין להניח שהאויב יחשוב שהתקפה קטנה על ישראל תגרוור תגובה גרעינית, הרתעה הגרעינית עשויה לשרת את ישראל, פחות או יותר, רק כלפי פגיעות קונוונציונליות או לא-קונוונציונליות חמורות יותר.

² בתחילת אוקטובר 1991, הודיעה ישראל על הסכמתה להצטרף פורמלית למשטר הפיקוח על טכנולוגיית טילים (MTCR). ברור שלישראל יש הרבה מה להפסיד מהסכמתה על הסכמים פורמליים כאלה.

³ ראה, למשל: שלמה אהרן רונסון, *The Politics and Strategy of Nuclear Weapons in the Middle East: Opacity, Theory and Reality, 1960-1991*. (Albany: State University of New York Press), 1992, וספרים רבים אחרים.

⁴ מ-1965 נקטה ישראל נוסחה זוהירה בנוגע ל"חשיפה": "אין לישראל אל נשק גרעיני, והיא לא תהיה המדינה הראשונה שתכניס אותו לאזור". יגאל אלון התבטא בזמנו כי "ישראל לא תהיה הראשונה שתכניס נשק גרעיני לאזור, אבל גם לא תהיה השנייה".

⁵ על-פי ההגדרות המקובלות של התנהגות רציונלית בפוליטיקה העולמית, אנו מניחים מקבל החלטות אחד, הממרב ערך, עם מערכת אחת של יעדים מוגדרים, מערכת אחת של אפשרויות המתקבלות על דעתו והערכה אחת של התוצאות העלולות לנבוע מכל חלופה.

פירוש הדבר, בין היתר, שאם האויב יהיה בטוח שמהלומה ראשונה תצליח להשמיד את מאגר הנשק הגרעיני של ישראל, ההרתעה הגרעינית של המדינה היהודית תשוקת. יתר על כן, גם אם הנשק הגרעיני של ישראל יהיה פרוס כך שהאויב לא יוכל להשמיד אותו במהלומה ראשונה, ההרתעה הגרעינית עלולה בכל זאת להיכשל בגלל תפיסה מוטעית של האויב, או טעות בשיקול דעתו, ביחס לפגיעותה של ישראל. סיבוך נוסף עלול להיווצר כאן סביב פריסת מערכי ההגנה נגד טילים בליסטיים טקטיים על-ידי האויב. פריסה כזאת עלולה לתרום להחלטה לתקוף את ישראל, מפני שהיא תנמיך – לדעתו – את העלויות הצפויות לו אם יתקוף.⁷

את חשיבותו של נשק גרעיני "שמישי" יש לבחון גם מנקודת הראות של הנזק האפשרי. אם התוקף-בכוח יחשוב שהנשק של ישראל הוא בעצמה גבוהה מאוד, ללא אבתנה, "מנתף ערים" ("נגד ערד"), ולא נשק בעצמה נמוכה, שנועד לניהול מלחמה ("נגד כוח"), ייתכן שנשק זה לא ירתיע אותו. בניגוד לתבונה המקובלת בתחום זה, שאינה מושכלת כל כך, ייתכן, למעשה, שהרתעה גרעינית מוצלחת תעמוד ביחס הפוך לכוח הרס של הנשק, כפי שהוא נתפס בעיני האויב. מכאן נובע, שההרתעה הגרעינית של ישראל מצריכה לא רק כוח מובטח להנחתת מהלומה שנייה, אלא גם כוח שאפשר יהיה להפעילו במלחמה בצורה סבירה.⁸

חשיפה מול "ערפול מכונן"

ש ום דיון בהרתעה הגרעינית של ישראל לא יהיה שלם ללא עיון מעמיק בסוגיית ה"חשיפה". הפצצה הישראלית היתה, מן ההתחלה, "במרתף".⁹ אלא שבעתיד אין זה ודאי כלל שכוח הרתעה גרעיני לא מוצהר, או "עמום",¹⁰ יוכל לענות על צורכי הביטחון של ישראל, או אפילו שיהיה תכליתי כמו כוח הרתעה גרעיני מוצהר בגלוי. ממבט ראשון, הסוגיה הזאת נראית שלא ממין העניין. אחרי ככלות הכול, הרי הכול "יוודעים" שלישראל יש פצצה. מה הטעם, אם כן, להרחיב את הדיבור על המובן מאליו? ובעצם, האם צחצוח חרבות מיותר כזה לא עלול להתפרש כהתגרות שתדרבן את הערבים או את האירנים להנחית מהלומה ראשונה, שלולא כן לא היו חושבים עליה?

העניין הוא בכך שהחשיפה לא נועדה לגלות את המובן מאליו, כלומר, שלישראל יש "פצצה", אלא לחזק אצל האויב את התפיסה שלירושלים יש כוח גרעיני כשיר, ואו שהיא מוכנה להשתמש בו כדי לגמול על מהלומות ראשונות מסוימות. מהו בדיוק הקשר המתקבל על הדעת בין יכולת גרעינית מוצהרת לבין תפיסות האויב בקשר להרתעה הגרעינית של ישראל? קשר אחד נוגע ליחס בין החשיפה לבין פגיעותם של הכוחות הגרעיניים של ישראל להשמדה במכת מנע, כפי שפגיעות זו נתפסת בעיני האויב. קשר נוסף הוא היחס בין החשיפה לבין יכולתם של הכוחות הגרעיניים של ירושלים לחזור דרך מערכי ההגנה הפעילה של המדינה התוקפת, כפי שיכולת זו נתפסת בעיני התוקף.¹¹

אם הוצאת הפצצה מהמרתף, או החשיפה, יחזקו אצל האויב את הדעה שהכוח הגרעיני של ישראל אינו פגיע דיו למהלומה ראשונה, ואו שיש ביכולתו לחזור דרך מערכי

ההגנה הפעילה של האויב,¹² כי אז החשיפה היא אופציה מחושבת וזהירה מצד ישראל. התועלת המבצעית של החשיפה תצמח, במקרה כזה, מתוך זרימה מכוונת של מידע על פיזור, ריבוי, הקשחה, מהירות וכושר חמיקה של מערכות הנשק הגרעיני של ישראל, ועל תכונות טכניות נוספות של סוגי נשק גרעיני מסוימים. וחשוב מכול, שזרימת מידע כזאת תסיר אצל האויב את הספקות בקשר ליכולת הגרעינית של ישראל. ספקות כאלה, אם לא יוסרו, עלולים לפגוע בהרתעה הגרעינית של ישראל.

הוצאת הפצצה מהמרתף של ישראל עלולה גם לחזק את תפיסותיו של האויב בקשר לתכונותה של ירושלים להגשים את איומי התגמול הגרעיני שהיא משמיעה. אם, למשל, תפרסם ירושלים מידע על כוחה הגרעיני, אשר יצביע על כוח כשיר מובהק, היא תוכל להסיר כל ספק בנוגע להחלטיותה בעניין הגרעיני. תוקף-בכוח, שיתברר לו לפתע שישראל יכולה להגיב מבלי לפגוע באזרחים בצורה בלתי-נסבלת (אולי בגלל קרינה משופרת ו/או נשק בעצמה של פחות מקילוטון)¹³, ייטה יותר להאמין לאימויה הגרעיניים של ישראל בגלל החשיפה.

עד כה עסקנו בהרתעה הגרעינית של ישראל מתוך הנחה שיש לנו עניין עם אויב רציונלי. אבל ראוי לציין שהנחת הרציונליות היא הנחה בעייתית, כשלעצמה. למעשה, אין שום סיבה להניח שתוקפיה האפשריים של המדינה היהודית יבחרו תמיד בין אפשרויות שונות על-פי השוואה קפדנית בין עלות צפויה לתועלת צפויה. כל עוד יכולתם של אויבים אלה לתקוף את ישראל בטילים הולכת וגוברת, וכל עוד ישראל אינה יכולה ליירט את ההתקפות האלה באמינות מושלמת כמעט (או אולי אפילו כשהיא מושלמת),¹⁴ המשמעות היא שהישענותה של ישראל רק על הרתעה גרעינית עלולה להביא לתוצאות הרוות-אסון.

מעבר להרתעה גרעינית: אפשרויות תקיפה מקדימה והרתעה קונוונציונלית

ק וו ואדיס? לאן מועדות פניה של ישראל? לבד מן הסיכוי של הסדרים פוליטיים מרחיקי-לכת ובני-קיימא, על ירושלים לחפש ביטחון מעבר להגנה שמספקת הרתעה גרעינית. מבלי להמעיט כהוא זה מן המאמץ שעושה ישראל להתייצב מול אויביה בעזרת כושר וכן נחישות החלטה המבוססים על נשק גרעיני, על ישראל לעשות גם הכנות נמרצות ומקיפות להתקפות מקדימות על מטרות קשות של האויב, ובייחוד על טילים לא-קונוונציונליים ועל התשתית שלהם.¹⁵ ללא הכנות כאלה,¹⁶ תהיה ישראל פגיעה למהלומה ראשונה הרסנית¹⁷ גם אם תעשה כל שלאל ידה לעשות כדי לחזק את ההרתעה הגרעינית שלה. פגיעות זו גבוהה כיום במיוחד כלפי איומים הנשקפים מאירן.

אפשר שבעתיד הלא-כך-רחוק תוכל ההנהגה האיסלאמית בטהרן להלוט בישראל בנשק לא-קונוונציונלי, בלי קשר ליכולתה של ישראל לגמול לה במהלומת-נגד, אלא אם כן ייעשו מאמצים למנוע אותה מכך בעוד מועד. ההרתעה הגרעינית של ישראל, שתהיה משותקת בגלל חוסר הרציונליות של אירן,¹⁸ לא תוכל להבטיח את המשך קיומו של הבית השלישי.¹⁹ אירן עשויה

⁶ חוסר נכוונת כזה עלול לנבוע מאסימטריה בין הגירוי (למשל: התקפה קונוונציונלית "קטנה" בנוסח מלחמת המפרץ) לבין התגובה הגרעינית.

⁷ "הצד השני של המטבע" בחישוב הזה הוא ההיבט של מערכת ההגנה הפעילה של ישראל עצמה. ישראל מפתחת היום את ה"חץ" בשיתוף עם האמריקנים. אם תוקף-בכוח יגיע למסקנה שמערכת זו, כשתפרס, תהיה תכליתית, תדבר עלול להרתיע אותו מהתקפה על ישראל, מפני שהתועלת שלו תהיה פחותה.

⁸ כיום קיימת ספרות ענפה העוסקת בתוצאות הצפויות של מלחמה גרעינית. בין ספריו של כתוב שורות אלה, ראה: *Apocalypse: Nuclear Catastrophe in World Politics* (Chicago: The University of Chicago Press, 1980).

⁹ כאן מתעוררת שאלה מעניינת ומכרעת: באיזו מידה, אם בכלל, תשפיע הוצאת הפצצה של ישראל "מהמרתף" על נטיית תה לזנוח את ההרתעה הגרעינית לטובת מהלך מה מקדימה? ויש גם שאלה הקודמת לכך: באיזו מידה, אם בכלל, עלולה מסירת שטחים לאשי"ף לעודד "יציאיה" כזאת?

¹⁰ לתפיסת ה"עמימות" הגרעינית, ראה אהרונ' סון, שם.

¹¹ כרוג ברור שביכולתו של הכוח הגרעיני של ישראל לחזור את מערכי ההגנה של כל אויב אחרי ספינת מהלומה ראשונה, אך מצב זה עלול להשתנות בעתיד.

¹² מחויבות להגנה פעילה בכל האזור תלבה את מרוץ החימוש ותאלץ את כל הצדדים לזרז את ההצטיידות בנשק התקפי. אבל בגלל חוסר הוודאות וחוסר האמון השוררים באזור, אין לירושלים סיכוי רב להמשיך גם בתכנית ה"חץ" וגם בפיתוח יכו"ל פגיעה במטרות "קשות".

¹³ לנשק גרעיני בעצמה נמוכה כזאת, ראה את מאמרם המצויין של Thomas W. Dowler and Joseph S. Howard II, "Countering the Threat of the Well-Armed Tyrant: A

¹⁴ הדרישה לכושר ירוט מושלם נובעת מהעובדה שגם טיל גרעיני אחד ויחיד שיצליח לחדור עלול לגרום נזק בלתי נסבל. אבל מכיוון שכר שר כזה הוא דבר בלתי אפשרי בעיני הנראה לעין, אין לישראל בררה אלא להתכונן טקטית למהלומה מקדימה. עם זאת, דה זו שואבת חיוק גם מהקשיים הטכניים והפיננסיים שנתגלו לאחר רונה בפתוח ה"חץ".

¹⁵ ראוי לציין שהכנות כאן לה יסייעו להשגת סדר עולמי בדרכי שלום, מפני שמהלומה מקדימה לא גרעינית ראויה תקי, טי, קרוב לוודאי את סכנת המלחמה הגרעינית באזור.

¹⁶ במשפט הבינלאומי יש הבדל בין התקפה מקדימה, שנועדה להלום באויב תחילה, מתוך הנחה שאם לא כן, הוא יתקוף ראשון בקרוב, לבין מתקפת מע, המונעת מחשש להיתדרדרות המאזן הצבאי בטווח הארוך.

¹⁷ בגלל פגיעות זו, אם ישראל תימנע ממהלומה ראשונה עד שהאויב יצטייד בנשק גרעיני, הוא עלול להצטייד גם באמצעי מגן שיחמירו את הסכנה למדינה הי

¹⁸ לסיבה זו לשיתוק, ראה את מאמרו של האיג' סוללה חומייני, "Pro-gram for the Establishment of an Islamic Government," 1970, in *Islam and Revolution: Writings and Declarations of Imam Khomeini*, (Berkeley, 1981). נראה שהבטיח הקולע והממצה ביותר למחשבה האיסלאמית בקשר לישראל הוא המשפט הבא בנוגע לירי הודים: "הגזע הזה [כך] מושחת עד היסוד, דר פרופי, והמוסלמי יכול רק להפסיד אם יבוא אתו במגע. יש להשמיר דם". ראה: Gilles Kepel, *The Prophet and Pharaoh: Muslim Extremism in Egypt* (London: 1985, p. 112).

¹⁹ אירציונליות אינה "טי" רוף. זוהי פשוט סטייה

להחליט על הנחתת מהלומה על "הכופרים", על אף הפריסה "המוצלחת" של נשק גרעיני בישראל בצורה שתאפשר את הישרדותו, ולהתעלם מיכולתו של נשק זה לחדור מבעד למערכי ההגנה הפעילה שלה ומנכונותה הברורה של ישראל להנחית מהלומת תגמול.²⁰

ישראל חייבת לעשות כל מה שדרוש כדי למנוע שיגור כזה. ירושלים חייבת עתה להתכונן בשקדנות לכל צורות המהלומות המקדימות שיצילו את חייה, לזנוח את מדיניות ההרס העצמי של הישענות מוחלטת על הרתעה גרעינית, ולהישמר לנפשה מפני הצטרפות כפויה לאמנה למניעת הפצתו של נשק גרעיני (NPT).²¹ השאלה היחידה שצריכה להעסיק את ישראל היא שאלת הטקטיקה, כלומר, העיתוי, המטרות והתצורה של החימוש. אשר לחוקיות של אמצעים מקדימים אלה,²² הרי הם עולים היטב בקנה אחד עם זכות ההגנה העצמית המקדימה, המוכרת במשפט הבינלאומי.²³ ואשר להרתעה הקונוונציונלית. מדינות האויב הזוממות לתקוף את ישראל בנשק קונוונציונלי, בייחוד נוכח סירוסה של המדינה היהודית בעקבות "תהליך השלום", עלולות להירתע רק באיום של תגמול קונוונציונלי נמרץ. לפיכך, מאחר שמלחמה קונוונציונלית עלולה להסלים חיש-קל למלחמה לא-קונוונציונלית, נראה שאי-אפשר לה, לישראל, בלי הרתעה קונוונציונלית כדי להתגונן מפני מלחמה כימית/ביולוגית/גרעינית ומפני מלחמה קונוונציונלית כאחת. הרתעה קונוונציונלית משכנעת היא תנאי בל יעבור לביטחונה של ישראל, בלי קשר לכושר השכנוע הגרעיני שלה או לאפשרות ההנחתה של מהלומות מקדימות.

יש קשרי גומלין בין גורמי ההרתעה הקונוונציונליים והלא-קונוונציונליים של ישראל. אין כמעט ספק שכל מדינת אויב שתפתח בהתקפה קונוונציונלית בלבד על ישראל בעתיד הנראה לעין תהיה חמושה, על כל צרה שלא תבוא, גם בנשק לא-קונוונציונלי מסוגים שונים. המשמעות היא, שגם אם תוכל ישראל להישען על הרתעה קונוונציונלית כ"קו הגנה ראשון", אין ספק שקו כזה ישאב חיזוק מכוסר ההרתעה הגרעינית של ישראל, וימנע הסלמה תוך כדי המלחמה, ביזמתן של מדינות אויב מסוימות.

מדינות אינן אוהבות להתייצב מול אמת לא נוחה, ובייחוד בנושאים הנוגעים לעצם קיומן. עד כה, דומה שידידה של ישראל הסתפקו בשיח פוליטי נפתל,²⁴ העלול להיות מסוכן. שיח זה, אם ייתפס כראיה לחשיבה אסטרטגית מושכלת, עלול לטשטש את התמונה המורכבת יותר, שאין לישראל יכולה להחזיק מעמד בלעדיה. התקוה טמונה אפוא, במידה רבה, בהתרחקות משיג ושיח מוטעה בעוד מועד, ובהחלפתן של השערות שגויות²⁵ בשכל ישר ובאומץ כאחד.

היה אם ההרתעה הגרעינית תיכשל. סיכונה של ישראל במלחמה גרעינית

אם ההרתעה הגרעינית תיכשל, ואם ישראל לא תנחית מהלומות מקדימות מתאימות, עלולה המדינה לעמוד בעתיד בפני התקפות קונוונציונליות ו/או לא-קונוונציונליות, וביניהן גם תוקפנות גרעינית. כך או כך,

התוצאה עלולה להיות מלחמה גרעינית כזאת או אחרת. מה עלולות להיות התוצאות של מלחמה כזאת? זוהי שאלה חשובה, שיש להעלותה במקביל לשיקולי ההרתעה הגרעינית והמהלומות המקדימות מצד ישראל.

אפשר שהמחקר המוסמך והמקיף הראשון בנוגע לתוצאותיה של מלחמה גרעינית היה המחקר בשם "ההשלכות של פיצוץ נשק גרעיני רבים על העולם בטווח הארוך". המחקר הוכן בארצות-הברית ב-1975 על-ידי ועדה מיוחדת מטעם מועצת המחקר הלאומית שליד האקדמיה הלאומית למדעים. נקודת-המוצא של המחקר היתה לא פחות מאשר –

... אסון מזווע; חילופי מהלומות היפותטיים הכרוכים בפיצוץ כלי-נשק גרעיני רבים. בתרחיש המקרה הגרוע ביותר שנבחן הטילו הצדדים הלוחמים זה על זה כמחצית מכל הנשק הגרעיני המצוי כיום במאגרים האסטרטגיים, כלומר 500 עד 1,000 ראשי-נפץ בעצמה של 10 עד 20 מגטון כל אחד, ו-4,000 עד 5,000 ראשי-נפץ קטנים יותר [כך], בעצמה של מגטון אחד עד שני מגטון כל אחד. כלומר, בסך הכול עצמת נפץ השווה ל-10,000,000,000 [עשרה מיליארד] טון טניט. אין תיאור שבכווחו לשרטט את היקף הזוועה שתתרחש באזורים המוכים ובאזורים הסמוכים להם.²⁶

ברי שההנחות שהיו ביסוד הדוח האמור רחבות הרבה יותר מהנושא המעסיק אותנו כאן, דהיינו, הסבירות של מלחמה גרעינית במזרח התיכון, בהשתתפותה של ישראל. אף-על-פי-כן, ההשלכות הפיזיות והביולוגיות האפשריות חלות גם על ענייננו. חלק מההשלכות האלה קשורות בשינויי טמפרטורה; בזיהום מוצרי מזון בקרינה גרעינית; במגפות של יבולים ושל חיות-בית עקב קרינה מייננת; בקיצור העונות החקלאיות; בנזקים בלתי-הפיכים למיני דגה; בגידולים סרטניים בטווח הארוך עקב שאיפת חלקיקי פלוטוניום; בעיוותים כתוצאה מקרינה בקרב תינוקות שהיו עדיין ברחם אימם בזמן הפיצוץ הגרעיני; בריבוי מקרי סרטן העור, ובהתפשטותן של מחלות גנטיות, שלא יהיו מוגבלות רק לצאצאי הדור שנחשף לפיצוץ, אלא יפגעו גם בדורות רבים אחריהם.

ראוי לציין, שבהערכת ההשלכות האפשריות של מלחמה גרעינית שבה תהיה ישראל מעורבת, יש צורך לבחון את ההשלכות האלה גם מעבר לכל השלכה בנפרד. כלומר, יחסי הגומלין בין ההשלכות השונות עלולים להביא לתוצאות הרוות-אסון שעדיין אי-אפשר לצפותן מראש. מסמך מטעם הסוכנות האמריקנית לפירוק החימוש שפורסם לפני שנים מספר סיכם את הנושא כך:

בניסיון לחזות את תוצאותיה של מלחמה גרעינית גדולה, שקלנו את הנזקים האפשריים השונים בנפרד זה מזה. אולם בהחלט ייתכן שבין ההשלכות האלה ייווצרו יחסי גומלין, כך שסוג אחד של נזק יצטרף למשנהו, וייווצרו סיכונים חדשים ובלתי-צפויים. אנחנו יכולים לאמוד, למשל, את התוצאות של נשורת רדיואקטיבית כבדה ואת התחזקות הקרינה האולטרא-סגולה בעולם, כל אחת בנפרד, אבל איננו

יודעים באיזו מידה עלולות שתי תופעות אלה ביחד להגדיל את הרגישות למחלות בקרב בני-אדם, בעלי-חיים או צמחים. אנחנו יכולים להניח שחדירת כמות גדולה של אבק לסטרטוספירה, בקנה-מידה גדול יותר מאשר בפרשת קרקטואה (התפרצות הר-הגעש), עלולה לגרום, כשלעצמה, שינויים ניכרים באקלים ובאיכות הסביבה, אבל איננו יכולים להוציא מכלל חשבון יחסי גומלין עם תופעות אחרות, כמו למשל דלדול שכבת האוזון, העלולים לגרום לתוצאות בלתי-צפויות לחלוטין. דעתנו היא שמשק גרעיני עלול להיות בלתי-צפוי בתוצאותיו כשם שהוא קטלני.²⁷

אבל מה בדיוק תהייה התוצאות של מלחמה גרעינית "מוגבלת", מן הסוג שצריך להדאיג את המתכננים בישראל? על מנת להשיב על השאלה, יש לחלק את הבעיה תחילה לשלוש אפשרויות לפחות:

1. התקפות "נגד כוח" בלבד על מטרות ישראליות "קשות".
2. התקפות "נגד ערך" בלבד על האוכלוסייה האזרחית של ישראל.
3. התקפות מעורבות – "נגד כוח" ו"נגד ערך".

זאת ועוד. כשאנו משווים את הסבירות של שלוש התקפות גרעיניות אלה, צריך תחילה: א) להבדיל בין המטרות והיכולת של מדינות האויב השונות; וכן ב) להכין "דיאלקטיקה אסטרטגית" מקיפה, שבה ישראל צופה תגובות של האויב לאסטרטגיה ולפריסה הגרעינית שלה עצמה.

אולם לצרכינו כאן, די יהיה אם נתווה בקווים כלליים חלק מהתוצאות הצפויות שיהיו משותפות, פחות או יותר, לכל אחד מהתרחישים. מבחינה רפואית, הפגיעה הבעייתית והנפוצה ביותר תהיה בעיית הכוויות. כאשר דנים בפגיעות מסוג זה, טוב יעשו המתכננים בישראל אם יזכרו שבבית החולים הכללי של מסצ'וסטס, אחד הטובים ביותר בארצות-הברית, יש בסך הכול 15 מיטות לטיפול בנפגעי כוויות חמורות. החזקת פצוע אחד בלבד כזה בחיים מטילה על מוסד מפואר זה מעמסה עד קצה גבול יכולתו. אין שום הכנה מוקדמת, בשום עיר בארצות-הברית, שתבטיח מראש את כוח-האדם ואת המשאבים החומריים הנדרשים לטיפול ולו גם במספר קטן מאוד של נפגעים כאלה במקביל. עם זאת, עלינו להניח שבכל עיר ישראלית שתיפגע ממשק גרעיני יהיו עשרות אלפי נפגעים מסוג זה.

אין כל תשובה רפואית ראויה לשמה לבעיות הרפואיות הנוראות שיעמדו בפני ישראל אחרי התקפה גרעינית. בעיות אלה ישתרעו הרחק מעבר לתוצאות של פצעי כוויות שיצאו מכלל שליטה. הניצולים והדורות הבאים יהיו צפויים לפגעי סרטן ולפגמים גנטיים. הרדיואקטיביות תגרום לכך ששטחים נרחבים לא יהיו ראויים למגורי אדם, לפחות למשך חודשים ארוכים. רוב אספקת המים באזור, משאבי התברואה, אפשרויות התחבורה והייצור התעשייתי ייהרסו. להיכן ילכו הניצולים, במצבם מעורר הרחמים?

ממה שידוע לנו כבר מפרשת הירושמימה, ברור שגם חילופי המהלומות הגרעיניים המוגבלים ביותר בין ישראל

לאחדים מאויביה יחוללו אסון שאין לשער את היקפו. ההשלכות המידיות של הפיצוצים – גלי חום, קרינה גרעינית וזנקי ההדף – יותירו אחריהם קציר דמים והרס נורא. הקרבנות יסבלו מנזקי ההבהק והאש. אנשים שיימצאו גם במרחק של מאות קילומטרים מנקודת ההתפוצצות יסבלו כוויות ברשתית העין. אנשים יימעכו תחת בניינים מתמוטטים וייקראו לגזרים על-ידי שברי זכוכית מעופפים. אחרים יפלו קרבן לסופות-אש ולדלקות גדולות. נזקי הנשורת יכללו נזקי קרינת גמה שתחדור לכל הגוף. קרינה "רכה" תגרום לכוויות קרינה שטחיות, ומשקעים של חומרים רדיואקטיביים שיחדרו לגוף יגרמו לפצעים.²⁸

המתקנים הרפואיים שיישארו על עמדם (בדרך נס) אחרי כל זה, יכרעו תחת המעמסה. אי-אפשר יהיה להשתמש במים בגלל הזיהום מן הנשורת. מאות אלפי ניצולים, ואולי מיליונים, יאבדו את קורת הגג. התחבורה והתקשורת יקרו, ויישארו בצורה הגולמית ביותר. מחסור חמור במזון יהיה בלתי נמנע.

מערכות החליפין המורכבות של ישראל, השזורות זו בזו ותלויות זו בזו, יתמוטטו. כמעט כל אחד יסבול ממחסור באמצעי הקיום הבסיסיים ביותר. משטרת החירום ושירותי כיבוי-האש ייפגעו קשות ויצאו למעשה מכלל פעולה. כל המערכות התלויות בחשמל יפסיקו לתפקד. הפגיעות החמורות יגרמו להתפשטות אבדן התמצאות והפרעות נפשיות שלא יהיו עבורם שום שירותי ריפוי.

החברה הנורמלית תחדל לתפקד. גלי רצח וביזה בלתי מרוסנים יחמירו עוד יותר את גלי המגפות והמחלות. עם הזמן, יש לצפות לשכיחות גבוהה יותר של מחלות ניווניות וסוגים שונים של סרטן בקרב רבים מהניצולים. הם צפויים גם למוות בגיל צעיר יותר, לפגיעות בראייה ולעקרות גוברת. בין ניצולי הירושמימה, למשל, נרשם גידול ניכר במקרי סרטן הדם והריאות, הקיבה, השד, השחלות וצוואר הרחם.²⁹

רבים מיחסי הגומלין בטבע, המאוזנים בעדינות רבה כל כך, ישתבשו בגלל הנשורת הרבה. יש להניח שהישראלים שישרדו אחרי המהלומות הגרעיניות יאלצו להתמודד עם אוכלוסיית חרקים גדולה ורעבתנית יותר. הביולוג טום סטונייר אמר כי:

להקות של חרקים, שיתרבו כמו פטריות אחרי הגשם, יגיחו מן האזורים המוכים שבהם גדלו, ויחוללו שמות באזורים שעדיין לא ניוקו, כמו הארבה בתקופת התני"ך. למכת החרקים תיתוסף גם מכת מחלות הצמחים שיועברו על-ידי חרקים, ובייחוד המחלות התוקפות צמחים שנפגעו מחרקים או מקרינה, או נחלשו בגללם. ההסתערות המשולבת של קרינה, חרקים, מחלות ואש עלולה להשמיד את תכנית הצמחייה בשטחים נרחבים. אם ההסתערות תהיה נרחבה דייה, יש לשער שכעבור מספר שנים יושמדו כמעט כל היערות, ורוב האזורים הכפריים יהפכו לאדמות בור מוזנחות, ואולי אף נטולות כל צמחייה, וישארו אדמה חשופה שהשחיקה הנצחית עושה בה שמות.³⁰

מכללים מקובלים. ואכן ההרתעה הגרעינית היש-ראלית עלולה להיות משותפת גם בגלל הת-נהגות אירנית רציונלית לחלוטין, אלא שהיא תשקף מה שנחשב בדרך כלל לסדר עדיפויות קני-אי. למשל: שהשמדת המדינה היהודית והגש-מת הציפיות האיסל-אמיות חשובים בעיניה יותר מכל ערך או צירוף ערכים אחר.

²⁰ מנקודת ראותה של אי-ן, הסדר שלום מכל סוג שהוא עם ישראל הוא פגיעה בלתי-נסבלת באי-סלאם. גם פשרה טרי-טוריאלי בארץ-ישראל אינה באה בחשבון מפני שזו אדמה מוסלמית, ורק שלטון מוסלמי יכול להתקיים בה. ישראל נתפסת כסרטן בגוף האומה המוסלמית לא בגלל מדיניותה, אלא משום שהיא קיימת.

²¹ אמנם אי-אפשר להוציא מכלל חשבון שמהלומה מקדימה לא-גרעינית ישראלית תגרום תגובה גרעינית, אבל הסיכוי לכך יהיה סביר יותר אם סוריה ואו אירן יתחמשו בנשק לא-קוני-וונציונלי רב ללא התער-בות.

²² סמואל פופנדורף סיכם את הסוגיה כדלקמן: "...כאשר ברור שהולדת מתכנן לתקוף אותי, מור-תר לי להתחיל מיד בהג-נה עצמית תקיפה. אם הוא יזוהר ברוח ידירי-תית, ייתכן שיחדל מהע-וינות שלו... לכן יש לראות בו תוקפן שהביע ראשון את רצונו להזיק והתכוון לכך... ואשר להגנה, אין דורשים מא-דם לספוג את המהלומה הראשונה, או רק להדוף את המהלומות המכו-נות אליו". ראה: Samuel Pufendorf, *On the Duty of Man and Citizen According to Natural Law*, Vol. 11, tr. by Frank Gardner Moore (New York: Oceana Publications, Inc., 1964), p. 32.

²³ להסבר מפורט של מושג ההגנה העצמית המקי-מה במשפט הבינלאומי, תוך התייחסות מיוחדת לישראל, ראה את מאמ-רי: "Preserving the Third Temple: Israel's Right of Anticipatory Self-Defense Under International Law," *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol.

ייתכן שזה איפיון קשה וגם, אבל יש מקרים שהנימוס המקצועי חייב לסגת מפני החובה לדוות. עיון שטחי בלבד במאמרים, בכתבות ובספרים העוסקים בשאלות הביטחון של ישראל יחשוף רק דברים מעטים שכל הדיט אינו לגיטימי לא היה מסוגל להסיק בעצמו.

ביטוי להשערה כזאת הוא מה שמכונה "יתד ליד השלום". ראה את מאמר: "The Peace Process and Israel's Nuclear Strategy," *Strategic Review*, Winter 1995, pp. 35-47.

מתוך מכתב הלוואי של ד"ר פיליפ הנדל, שיא האקדמיה הלאומית למדעים, בפתח הדוח "Long Term Worldwide Effects of Multiple Nuclear Weapons Detonations," National Academy of Sciences, Washington D.C., 1975.

ראה: "Worldwide Effects of Nuclear War... Some Perspectives" דוח הסוכנות האמריקנית לפיקוח על החימוש, ללא תאריך, אבל פורסם אחרי הדוח של האקדמיה הלאומית מ-1975, עמ' 23-24.

ראה: Tom Stonier, *Nuclear Disaster* (New York: Meridian, 1964), p. 54.

שם, עמ' 112.

שם, עמ' 135.

במאמר שפרסמו הרברט אברמס וויליאם פון קאנל, הביאו הכותבים הערכה קודרת ופוקחת עיניים בסוגיית ההתרבות של אוכלוסיית החרקים:

חרקים עמידים בדרך כלל בפני קרינה יותר מבני אדם. עובדה זו, ביחד עם ריבוי הגוויות, הפסולת והביוב שלא טופל, היתדלדלות מספר הציפורים והרס המאגרים והייצור של חומרי הדברה יעודדו מאוד את ריבוי החרקים. היתושים יתרבו מאוד אחרי התקפה... אוכלוסיית הזבובים תגדל לאין שיעור... רוב חיות הבית וחיות הבר יוכחדו. טריליונים של זבובים ישרצו בגוויות ההרוגים. הריבוי הבלתי מבוקר של אוכלוסיית החרקים... עלול לפגוע בצורה חמורה ביכולת להשתלט על מחלות כמו טיפוס, קדחת, קדחת דנגי ודלקת קרום המוח.³¹

חלק מההשלכות הביולוגיות והאקולוגיות של מלחמה גרעינית יפגעו גם במדינות אחרות באזור. נשורת רדיואקטיבית אינה מתחשבת בגבולות מדיניים. הגובה שאליו יגיע הענן דמוי הפטרייה יהיה מותנה בעצמת ההתפוצצות, בגלל הצורה שבה מתנהגים פיצוצים גרעיניים באטמוספירה. בפיצוצים בעצמה של מספר קילוטון, הענן יישאר באטמוספירה הנמוכה, וההשלכות שלו יהיו מקומיות בלבד. כלומר, הן לא ישתרעו מעבר לגבולות המדינות הלוחמות. אבל בפיצוצים בעצמה העולה על 30 קילוטון, חלק מענן הרסיסים הרדיואקטיביים "ינקב" את הסטרטוספירה, ויפגע גם במדינות שאינן משתתפות בלחימה.³²

בכל שטחי המזרח התיכון שייפגעו מחילופי המהלומות הגרעיניות ייווצר סיכון חמור ביותר לבריאות בגלל עשרות אלפי גוויות מרקבות שלא הובאו לקבורה. באזורים רבים תהיה רמת הקרינה גבוהה כל כך, עד שהגוויות יישארו ללא טיפול במשך שבועות, ואולי אפילו חודשים. מאחר שאמצעי התחבורה ייהרסו, הניצולים יהיו תשושים ומשימות השיקום אחרי המלחמה יהיו עצומות, ופניו הגוויות יהיה קשה ביותר. כדי לקבור את המתים יהיה צורך בבתיקבורות גדולים הרבה יותר מעריה ההרוסות של ישראל.

כיצד עלולה להתחיל התקפה גרעינית או מלחמה גרעינית

דינת אויב עלולה להנחית על ישראל מהלומה ראשונה בנשק גרעיני. במקרה כזה, סביר להניח שירושלים תגיב, במידת האפשר, במהלומת תגמול גרעינית. אם המהלומה הראשונה של האויב כללה הפעלת נשק לא-קונונציונלי אחר (כימי ו/או ביולוגי), ייתכן שישראל תנחית מהלומת תגמול גרעינית. ההחלטה תהיה מותנית, במידה רבה, בציפיות של ירושלים בנוגע להמשך התוקפנות, ולחישובים הנלווים להן בקשר לצמצום נזקים השואאתי.

אם תעמוד ישראל בפני התקפה קונונציונלית מקיפה מצד האויב, אין להוציא מכלל חשבון מהלומת תגמול

גרעינית, בייחוד אם: א) ההנחה תהיה שלתוקפן יש נשק גרעיני, או נשק לא-קונונציונלי אחר (בעתודה; או ב) מנהיגי ישראל יגיעו למסקנה שתגמול לא גרעיני לא ימנע את חורבן הבית השלישי.

ייתכן שישראל תגיע למסקנה שהיא חייבת להקדים ולהלוים בתוקפן בנשק קונונציונלי. אם תנקוט צעד מקדים כזה, תגובתיה של המדינה הנפגעת יקבעו במידה רבה את מהלכה הבאים של ירושלים. אם התגובה תהיה גרעינית, בצורה כלשהי, אין ספק שישראל תפעיל נשק גרעיני, כגמול-שכנגד. ייתכן שישראל תחליט להסלים את תגובתה גם אם התגובה תהיה בנשק כימי או ביולוגי. החלטה זו תהיה מותנית בהערכה שתהיה בירושלים ביחס לכוונות האויב ובחישובים בקשר לצמצום נזקים.

אולם, אם תגובתו של האויב למהלומה המקדימה של ישראל תצמצם למהלומות קונונציונליות על מטרות "קשות", אין להניח שהמדינה היהודית תפעיל נשק גרעיני, כגמול-שכנגד. ולחלופין, אם התגובה הקונונציונלית של האויב תהיה מהלומה כוללת על האוכלוסייה האזרחית של ישראל וגם על מטרות צבאיות, אין להוציא מכלל חשבון תגובה-שכנגד מצד ישראל. תגובה-שכנגד כזאת לא תבוא בחשבון רק אם התגובה הקונונציונלית של האויב תעמוד ביחס ישר מוחלט למהלומה המקדימה של ישראל ותוגבל אך ורק למטרות "קשות" בישראל, בקנה אחד עם המגבלות המשפטיות בנוגע ליצור צבאי, ותהיה מלווה בהבטחות ברורות, הניתנות לאימות, שאין כוונה להסלים את המאבק.

קשה מאוד להניח שישראל תחליט פעם להקדים תוקפנות של אויב במהלומה גרעינית. עלולות אמנם להיווצר נסיבות שבהן מהלומה כזאת תהיה הגיונית לחלוטין, אך לא סביר שישראל תרשה לעצמה אי-פעם להגיע למצב כזה. אפשר לצפות למהלומה גרעינית מקדימה מצד ישראל רק אם: א) אויביה של ישראל התחמשו בנשק גרעיני או בנשק לא-קונונציונלי אחר המסוגל להשמיד את הבית השלישי; ב) אויבים אלה הבהירו את כוונתם, התואמת את יכולתם-ג) ההנחה היא שאויבים אלה החלו את "הספירה לאחור" לקראת השיגור; או ד) ישראל סבורה שמהלומה ראשונה לא גרעינית אינה יכולה להשיג רמה מזערית של צמצום נזקים, כלומר, רמה שתאפשר את המשך קיום המדינה.

אם יופעל נשק גרעיני כלשהו בסכסוך בין ישראל לאויביה, סביר להניח שתתפתח מלחמה גרעינית ברמה כזאת או אחרת. מצב כזה יתרחש כל עוד: א) המהלומה הראשונה של האויב על ישראל לא תשמיד את יכולת המהלומה השנייה הגרעינית שלה; ב) התגמול של האויב על המהלומה ראשונה קונונציונלית מצד ישראל לא ישמיד את יכולת הגמול-שכנגד הגרעיני שלה; ג) המהלומה הראשונה של ישראל, שתהיה מלווה בנשק גרעיני, לא תשמיד את יכולת המהלומה השנייה הגרעינית של האויב; וכן: ד) התגמול הישראלי על מהלומה ראשונה קונונציונלית של האויב לא ישמיד את יכולת המהלומה השנייה הגרעינית של האויב. מן הצרכים האסטרטגיים של ישראל נובע שירושלים חייבת עכשיו להבטיח את הסבירות של אפשרויות א) ושל ב) דלעיל, ואת חוסר הסבירות של ג) ו-ד).

³¹ New England Journal of Medicine, נובמבר 1981, עמ' 1228.

³² Worldwide Effects, שם, עמ' 7.

הצרכים האסטרטגיים של ישראל "בררת שמשון"

ביום מהעוסקים בנושא, יודעי דבר, מצביעים על "בררת שמשון" כעל לוז האסטרטגיה הגרעינית של ישראל. זוהי אמנם טעות מובהקת, מפני שהיעוד העיקרי של הנשק הגרעיני של ישראל צריך להיות שימור המדינה היהודית, ולא נקמה הרסנית שאחרי יום הדין, בעויות חסרת טעם של אלימות כמוצא אחרון. אבל עם זאת, ההכנות ל"בררת שמשון" יכולות להיות תכליתיות בהחלט. הסיבה לכך היא, שהכנות כאלה יקנו תוקף נוסף להרתעה הגרעינית של ישראל, ליכולת המהלומה הראשונה ולכושר הלחימה שלה.

אשר לתרומה להרתעה הגרעינית של ישראל: ההכנות ל"בררת שמשון" עשויות לשכנע את האויב שהתוקפנות לא תשתלם לו. הדבר נכון במיוחד אם ההכנות יהיו משולבות בחשיפה מסוימת בעניין הגרעין, אם הנשק שישמש את ישראל במקרה כזה יראה כבלתי-פגיע למהלומה ראשונה מצד האויב, ואם יהיה ברור שהוא יופעל כנשק "נגד ערך". נוכח מה שהאסטרטגים מכנים לפעמים כ"רציונליות של העמדת פנים לא-רציונלית" (תפיסה שהרמן קאהן נהג להמחיש אותה ב"דימוי הפחדן", בין צעירים המתחרים במרוץ מכוניות מסוכן כדי לראות מי "יפחד" ראשון), "בררת שמשון" עשויה לסייע להרתעה הגרעינית של ישראל מפני שהיא תמחיש נכונות ליטול סיכונים ניכרים. אבל גישה כזאת תצליח רק אם האפשרויות האמורות להיות מוצא אחרון לא יהיו קשורות בצורה מוחלטת להרס מסוים. התועלת שתפיק ישראל מהעמדת פנים של אי-רציונליות, בכל הנוגע להרתעה הגרעינית שלה, תהיה גבוהה מאוד אם יהיה ברור לאויב שישראל עלולה לפגוע במטרות "נגד ערך".

אשר לתרומה למהלומה הראשונה, המקדימה: ההכנות שתעשה ישראל ל"בררת שמשון" עשויות לשכנע את התנהגה הישראלית, שאפשר יהיה להנחית מהלומות ראשונות הגנתיות תוך ציפייה מוקטנת לתגובה הרסנית בלתי-סבלת מצד האויב. מסקנה כזאת תהיה תלויה, כמוכן, בהחלטות קודמות שיתקבלו בישראל בקשר לחשיפה, בתפיסה שתתגבש בישראל בקשר להשלכות החשיפה על סיכויי התגמול של האויב, בהערכה שתתגבש בישראל בקשר לתפיסות של האויב בנוגע לפגיעותו של נשק "שמשון", ובמודעותו של האויב לכך שנשק "שמשון" נועד לפגיעה במטרות "נגד ערך". ההכנות שתעשה ישראל כמוצא אחרון עשויות לסייע לאופציות המהלומה הראשונה המקדימה שלה, על-ידי הפגנת נכונות ליטול מספר סיכונים לקיום, כמו במקרה של "בררת שמשון" וההרתעה הגרעינית שלה. אבל מנהיגי ישראל חייבים להיות ערים לכך שהעמדת פנים של אי-רציונליות היא חרב פיפיות. אם ישראל תנופף בהכנות שלה ותכריז על יותר מדי "אי-רציונליות", היא עלולה דווקא לעודד מהלומה מקדימה מצד האויב.

אשר לתרומה לאופציות המלחמה הגרעינית של ישראל: ייתכן שההכנות ל"בררת שמשון" ישכנעו את האויב שלא ניתן לנצח את ישראל בצורה מוחלטת, כלומר, שהוא צפוי לכלילון גם אם יכריע את ישראל ואת צבאה. אבל במקרה כזה חיוני שישראל תשדר לתוקפנים האפשריים את ההבנה

הבאה: הנשק של ישראל, המכוון "נגד ערך" (נישק שמשון), הוא נוסף על הנשק המכוון "נגד כוח" (ניהול מלחמה), ולא גורע ממנו. בהעדר שדר כזה, ההכנות ל"בררת שמשון" עלולות להפריע לאפשרויות המלחמה הגרעינית של ישראל, ולא לחזק אותן.

סיכום

אם ישראל תניח לחלק מאויביה הגרעיניים הצפויים לנפשם, ולא תרתיע אותם במידה מספקת או לא תנחית עליהם מהלומה מקדימה, הם עלולים לאיים על המדינה היהודית שהיא תיאלץ להתייטר בייסורי השאול של דנטה: "אל חשכת הנצח, אל האש, ואל הקרח". הכרחי אפוא שהמתכננים והמנהיגים הפוליטיים של ישראל יבינו מיד שהם חייבים לחזק את תצורת ההרתעה הגרעינית של ארצם, ולנקוט צעדים שיבטיחו כי כישלון ההרתעה הגרעינית לא יביא בהכרח למלחמה גרעינית. התעקשות על הבנת התוצאות הציוניות של מלחמה גרעינית באזור נובעת לא מתוך חוסר אמונה במשטר למניעת הפצתו של נשק גרעיני, ניסוח אפנתי מקובל של כללים פורמליים שבא לידי ביטוי באמנת NPT. התעקשות זו נובעת מהבנה חד-משמעית שהישרדותה של ישראל תלויה אך ורק בהסתמכות על עצמה, ושהסתמכות כזאת, מצדה, מחייבת: א) אסטרטגיה גרעינית מגוונת, המשלבת כושר הרתעה, כושר להנחית מהלומה מקדימה וכושר לנהל מלחמה; וכן ב) אסטרטגיה קונוונציונלית מקבילה שתהיה מקיפה באותה המידה, ולא תיפגע מאבדן שטחים בעקבות מה שמכונה "תהליך השלום".

אסטרטגיה קונוונציונלית מקבילה זו, שעד כה לא הרחבנו עליה את הדיבור, מחייבת את ישראל להבין שמלחמה גרעינית עלולה לנחות עליה לא רק בהתקפת טילים כ"רעם ביום בהיר", אלא גם כתוצאה (מכוונת או אקראית) מהסלמה. אם, למשל, יפתח האויב בהתקפה קונוונציונלית על ישראל, תוכל ירושלים להגיב, במוקדם או במאוחר, במהלומה גרעינית. וכן אפשר, שאם האויב יפתח בהתקפה קונוונציונלית על ישראל, התגובה הקונוונציונלית שלה עלולה להיתקל במהלומות גרעיניות שכנגד. הרתעה קונוונציונלית משכנעת מצדה של ישראל עשויה לצמצם את הסיכון שבהסלמה עד למלחמה גרעינית, אם יהיה בכוחה למנוע מלכתחילה התקפה קונוונציונלית מצד האויב.

אבל מדוע זקוקה ישראל בכלל להרתעה קונוונציונלית? האם אין להניח שהאויב יימנע מהתקפה קונוונציונלית על ישראל רק בגלל חשש מבוסס היטב מפני תגמול גרעיני? לא בהכרח! אם האויב יניח שישראל תחצה את הסף הגרעיני רק בנסיבות יוצאות-דופן ביותר, ייתכן שהוא ישתכנע (בצדק או שלא בצדק), שכל עוד ההתקפות שלו יישארו קונוונציונליות למהדרין, גם תגובתה של ישראל תהיה לא-גרעינית. המשמעות תהיה אפוא שהדרך היחידה שבה תוכל ישראל להרתיע התקפות קונוונציונליות גדולות היא על-ידי פיתוח יכולת קונוונציונלית גדולה ונראית לעין. מובן שמדינות אויב, השוקלות מהלומה ראשונה בנשק כימי ואו ביולוגי, יתייחסו ביתר רצינות להרתעה הגרעינית של ישראל (הגלויה או הסמויה). יכולת קונוונציונלית חזקה דרושה לישראל בעיקר כדי להרתיע התקפות

קונוונציונליות או להקדים אותן. התקפות כאלה, אם יונחתו, עלולות להוביל במהירות לצורות שונות של מלחמה לא-קונוונציונלית, בגלל הסלמה.

כל זה מזכיר לנו שנית את עניין "תהליך השלום". כל עוד תהליך זה גורר, מעצם הגדרתו, את צמצומו ההדרגתי של העומק האסטרטגי של ישראל, תהיה ההרתעה הקונוונציונלית שלה בעייתית יותר ויותר. עם הזמן, ובייחוד אם הוויתור על שטחים יכלול גם את רמת-הגולן, תלך ותיעלם, למעשה, היכולת הקונוונציונלית של ישראל להדוף את התקפות האויב. למרבה הפרדוקס, התפתחות כזאת עלולה להביא לכך שאם האויב יבחין בתחושת החולשה והיאוש המתפשטת בישראל, ההרתעה הגרעינית שלה דווקא תלך ותתחזק. אולם, אם מדינות האויב הנוגעות לעניין לא יבחינו ב"תחושה" כזאת בקרב מקבלי ההחלטות בישראל, הן עלולות לשאוב עידוד ולתקוף, כשהן מונעות על-ידי היחלשות הכוח הקונוונציונלי של ישראל. התוצאה תהיה, כפועל-יוצא מחוסר יכולתה של ישראל לקיים הרתעה קונוונציונלית איתנה: (1) תבוסה של ישראל במלחמה קונוונציונלית; (2) תבוסה של ישראל במלחמה לא-קונוונציונלית (כימית/ביולוגית/גרעינית); (3) תבוסה

של ישראל במלחמה קונוונציונלית/לא-קונוונציונלית משולבת; או (4) תבוסה מידי ישראל במלחמה לא-קונוונציונלית. מבחינתה של ישראל, גם האפשרות הרביעית, ה"מוצלחת", תהיה בלתי-נסבלת לחלוטין. כפי שראינו זה עתה, התוצאות של מלחמה גרעינית (ואפילו של מלחמה ביולוגית/כימית), עלולות להיות הרות-אסון למנצח לא פחות מאשר למנוצח. ואכן, בתנאי עוינות חריגים כאלה, המושגים המסורתיים בדבר ניצחון ותבוסה עלולים לאבד כל משמעות רצינית. ישראל זקוקה להרתעה גרעינית חזקה, אבל היא אינה יכולה להישען אך ורק עליה כבסיס לביטחונה הלאומי, יותר מכפי שהיא יכולה להישען רק על הרתעה קונוונציונלית. אדרבא, ישראל חייבת להישען על כוחות גרעיניים וקונוונציונליים שישלימו זה את זה, ועל זמינות רצופה, הקשורה בהם, של אופציות חיוניות למהלומה מקדימה. בסיסי ביטחון כאלה, במשולב, ורצוי בלויית הכנות נראות לעין ל"בררת שמשון", עשויים לענות על צורכי ההישרדות החיוניים של הבית השלישי גם באלף הבא. ללא יסודות ביטחון אלה, שיהיו שזורים זה בזה, עתידה של ישראל עלול להיות מלווה בסיוטים מוחשיים

■ בדבר מלחמה גרעינית באזור